

NEOLITIKUS CSONTVÁZMARADVÁNYOK DESZK MELLETT

LIPTÁK PÁL

(Szeged, József Attila Tudományegyetem Embertani Intézete)

A Dél-Alföldön 1963-ban Maroslele Pana elnevezésű dűlőjében Trogmayer Ottó leletmentő ásatást végzett; az előkerült sírok a neolitikum „Körös-csoportjába” tartoznak, amint az a régészeti feldolgozásból kiderül (Trogmayer, 1964). Trogmayer Ottó anyagában kapott helyet a nagyon töredékes csontvázanyag (8 egyén) általam végzett embertani jellemzése is. A rossz megtartottságú anyagból csak az 5. sírban nyugvó fiatalkorú egyén koponyája épebb, ez, több-kevesebb fenntartással, taxonómiai szempontból „nordoid jellegűnek mondható”.

Ugyancsak Trogmayer Ottó 1966-ban végzett leletmentő ásatásának eredményeképpen Deszk mellett az I. sz. olajkútnál, az 5. és 6. sírből két jó megtartású felnőtt koponyája és váza került elő. A két koponya metrikus adatait az 1. táblázat, a morfológiai jellemzőket a jobb összehasonlítás céljából a 2. táblázat tartalmazza. Ezekre való hivatkozás után csak néhány diagnosztikailag is fontos jelleget emelek ki. Az 5. sírből egy hosszúfejű (dolichokran), eléggé gracilis, keskeny arcú (leptoprosop), magas szemüregű (hypsikonch) és magas termetű nő jó megtartású csontváza került elő. A mellékelt fényképtábla is alátámasztja azt a taxonómiai diagnózist, hogy az 5. sírban egy mediterrán, közelebbről magas termetű mediterrán, vagy atlantomediterrán (am) típusú nő nyugodott. A 6. sírből középhosszú fejű (mesokran), szintén gracilis, az indexérték alapján középszéles-keskeny (meso-leptoprosop), középmagas szemüregű (mesokonch) és közepes termetű nő hiányos csontváza került elő, amelyet torus palatinus is jellemezett. A valamivel szélesebb arc és az alacsonyabb szemüreg miatt mediterrán-cromagnoid (m-cr) jellegek egyaránt kimutathatók. A hosszúcsontok főbb méretei a 3. táblázatban találhatóak; a testmagasság Breitinger (1938) és Bach (1965) módszere nyomán került kiszámításra.

Összehasonlításunkba néhány Körös-kultúrájú erdélyi leletet vonunk be, ezek a következők (Russu et al., 1960)

A/ Bedeháza — Sepsiszentgyörgy (Sf. Georghe), 1950-es ásatás;

B/ Cipău — Marosvásárhely (Tg. Mureș) mellett 1950-ben leletmentés következtében került elő egy egyén nagyon töredékes váza;

C/ Szalka—Nagyvárad (Oradea), 1936-ban végzett ásatás eredményeképpen aránylag jó megtartású koponya és néhány csontváz került elő, ez is valószínűleg a Körös-kultúrát reprezentálja;

Bedeházán hosszúfejű (koponyajelző: 71,9), gracilis, alacsonytermetű (142 cm) nő került elő, akit a szerzők mediterránnak állapítottak meg és ezzel teljes mértékben egyetérthetünk. A Marosvásárhely melletti töredékes embertani lelet mesokran (77,7) — amennyiben az agykoponya rekonstruálása helyes — igen nagy abszolút méretek jellemzik (a koponya legnagyobb hossza: 202), termete közepes, nemének meghatározása bizonytalan. Szalka-Nagyvárad lelőhelyről előkerült férfi koponya

I. táblázat. *Deszk-Olajkút*, neolitik

Méret- szám (Martin)	Méretek és jelzők	5. sír	6. sír
		5253 Ad. ♀	5254 Ad. ♀
1.	Koponya legnagyobb hossza	177	177
1/c.	Koponya hossza a metopiontól	174	166
5.	Koponyaalap-hossza	96	—
8.	Koponya legnagyobb szélessége	132	138
9.	Legkisebb homlokszélesség	88	96
17.	Basion-bregma magasság	128	—
20.	Porion-bregma magasság	108	109
38.	Mért koponyakapacitás	1220	—
38.	Számított koponyakapacitás	1205	—
40.	Archossz	91	—
45.	Járomívszélesség	120	128
46.	Középarcszélesség	97	101
47.	Arcmagasság	112	115
48.	Felsőarcmagasság	66	70
51.	Szemüregszélesség	37	37
52.	Szemüregmagasság	34	29
54.	Orrüregszélesség	24	25
55.	Orrmagasság	47	49
62.	Szájpadhossz	43	42
63.	Szájpadszélesség	38	—
65.	Állkapocsbütyök-szélesség	107	107
66.	Állkapocsszeglet-szélesség	97	100
69.	Állkapocsmagasság	(32)	35
70.	Állkapocság-magasság	64	61
71.	Állkapocság-szélesség	36	31
72.	Arcprofilszög	86°	84°
8:1	Hosszúság-szélességi jelző	74,6	78,0
17:1	Hosszúság-magassági jelző	72,3	—
17:8	Szélesség-magasság jelző	97,0	—
9:8	Transversalis-frontopar. jelző	66,7	69,6
47:45	Arcjelző	93,3	89,8
48:45	Felsőarcjelző	55,0	54,7
52:51	Szemüregjelző	91,9	78,4
54:55	Orrjelző	51,1	51,0
63:62	Szájpadjelző	88,4	—

hyperdolichokran koponyajelzőjével (68,4) tűnik ki, hosszúcsontok hiányában a termet meghatározhatatlan. A szerzők mediterrán típusúnak tartják, a mellékelt ábra szerint inkább nordoidnak diagnosztizálható.

Magyarországon korábban csak egyetlen egy „Körös-csoport” tartozó koponya és hiányos váz leírása jelent meg Vaskútról Kutzián alapvető munkájának (1944) függeléke gyanánt, amelyet Nemeskéri végzett el. A töredékes koponya neme bizonytalan, mesokran (78,8), termete közepes.

A „Körös-csoport” összehasonlításra alkalmas embertani leleteinek száma igen csekély. A hosszúfejűség van túlsúlyban, ritkább a mesokrania. Az embertani arculat meghatározói az alacsonyabb termetű gracilis mediterrán és magastermetű atlantomediterrán (nordoid?) rasszkomponensek.

2. táblázat. *Deszk-Olajkút*, neolitik

Sírszám Leltári szám	5. 5253	6. 5254
Koponya megtartása életkora, neme	Kitűnő megtartású cranium 30—35 é. (Ad.) ♀	Jó megtartású cranium 30—35 é. (Ad.) ♀
Norma verticalis	Sphenoid	Sphenoid
Koponya általános jellemzői	Dolichokran orthokran metriokran Euenkephal	Mesokran — — —
Homlok Glabella	Metriometop kissé hajlott 1.	Metrio-eurymetop erősen hajlott 2.
Norma occipitalis Prot. occ. ext. Proc. mastoideus	Bombaalakú 1. Kicsiny	Bombaalakú 0. Kicsiny
Arc, felsőarc Fossa canina	Leptoprosop mesen-lepten 3.	Meso-leptoprosop mesen-lepten 2.
Szemüreg	Hypsikonch kissé szögletes	Mesokonch szögletes
Orr Orrtövis	Meso-chamaerrhin egyenes, kiálló 1.	Meso-chamaerrhin orrcsontok hiányoznak 2.
Arcprofil alv. prognathia	Orthognath 1.	Mesognath 1—2.
Állkapocs	Középmagas határozott állcsúc	Gracilis határozott állcsúc
Megjegyzés	Pterion táj benyomott. Fogak rágófelülete erősen kopott.	A koponya bázisa és a jobb pteri- ontáj töredékes és hiányos. Torus palatinus Fogak rágófelülete erősen kopott.
Váz	Vázcsontok gracilisek, angulus subpubicus tágas, ívelt. Hosszúcsontok is jó megtar- tásúak.	Vázcsontok gracilisek, medencecsontok hiányoznak. Hosszúcsontok jó megtartá- súak.
Testmagasság	160 cm, magas	155 cm, közepes
Taxon	Atlantomediterrán (am)	Mediterrán-cromagnoid (m-cr)

5. sír — 5253 sz.
Ad., ♀, am

3. táblázat. *Deszk-olajkút*, Hosszúcsontok méretei

Sírszám	Leltári szám	Nem	Humerus				Radius párhuzamos hossz		Ulna legnagyobb hossz		Femur				Tibia hossza (Martin 1b)	
			legnagyobb hossz		caput-capit. hossz		jobb	bal	jobb	bal	legnagyobb hossz		term. hossz		jobb	bal
			jobb	bal	jobb	bal					jobb	bal	jobb	bal		
5.	5253	♀	300	295	299	295	234	230	251	250	407	410	405	408	340	340
6.	5354	♀	273	268	267	265	205	207	224	—	388	390	384	386	310	310

IRODALOM

- Bach, H.* (1965), Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen weiblicher Skelette. *Anthropologischer Anzeiger*, 29, pp. 12—21.
- Breitinger, E.* (1938), Zur Berechnung der Körperhöhe aus den langen Gliedmassenknochen. *Anthropologischer Anzeiger*, 14, pp. 249—274.
- Kutzián I.* (1944), A Körös kultúra. *Diss. Pann. II.* 23. pp. 149—152.
- Russu, I. G.—Serban, M.—Vlasa, A.—Galamb V.—Motioc, N.* (1960), Contributions à l'aspect anthropologique de l'Homme de la culture Criş (Transylvanie). *Actes du VIe Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques*. Paris. pp. 679—682.
- Trogmayer O.* (1964), Megjegyzések a Körös-csoport relatív időrendjéhez. *Arch. Ért.* 91., pp. 67—86.

NEOLITHISCHE KNOCHENRESTE BEI DESZK

vpn

Pál Lipták

Im Jahre 1966 hat Ottó Trogmayer bei Deszk, in der Nähe des Erdölbrunnens Nummer 1. Gräber freigelegt, die sich auf die Zeit der Körös-Gruppe des Neolithikums datieren lassen.

In den Gräbern Nummer 5 und Nummer 6 wurden zwei, verhältnismässig gut erhaltene Schädelschalen und Skelette gefunden. Die einschlägigen Angaben sind in den Tabellen 1, 2 und 3, sowie der beigelegten Bildtafel enthalten.

Im Grab 5 lag eine Frau von hoher Gestalt, mediterranen Typs, im Grab 6 ruhte eine andere Frau von mediterran-cromagnoidem Typ. Aufgrund des in Vaskút ausgegrabenen bruchstückhaften Schädels einer ähnlichen Kultur, ferner der in Transsylvanien erschlossenen drei weiteren, zum Teil fragmentarischen Schädelschalen und Skelette können folgende Verallgemeinerungen zugelassen werden: Die Zahl der vergleichbaren anthropologischen Funde der Körös-Kultur ist sehr gering. Charakteristisch ist die Langköpfigkeit — die Mesokranie kommt seltener vor.

Das anthropologische Bild ist einerseits also von gracil-mediterranen Rassenkomponenten (niedrige Statur), andererseits von dem hochwüchsigen atlantomediterranen (nordoiden?) Charakter zu bestimmen.